

Letošní horké léto bylo vyplněno oslavami Jiráskovými. Do Hronova se sjel celý oficiální svět český poklonit se populárnímu romanopisci, v kterém se uctívá poslední národní buditel; a přišel i lid, pokud jest možno užívati tohoto slova dnes ještě, kdy se rozkládají všechny staré útvary a kdy lidu ve starším, národopisném nebo politicky romantickém smyslu již není. Správně a přesně mluveno: přijeli tedy v zástupech desetitisícihlavých turistů a výletníci z Prahy i z venkova, aby uctili toho, kdo jim dal chvíle radostného dojetí nebo povznesení nad svými knihami.

Jest jistě radostno radovati se s radujícími se, a v tomto případě možno se radovati bezvýhradně, neboť těchto poet se dostává českému spisovateli, který jako typ nebýval jimi právě rozmazlován. Vzpomeňme si jen, čeho se dostalo za živa Máchovi? Urážek. Tylovi? Několika papírových věnců. Čelakovskému? Pohárku, který chutnal hořce. Němcové? Stydno vzpomínat. Nerudovi? Skývy suchého, okoralého chleba novinářského robotníka. Svatopluku Čechovi? Nepatrné ošklivé vilky v Troji. Vrchlickému? Trochy společenského pozlátka, ale pod ním? Zase nic jiného než vysilující zápas o skyvu chleba. Není krásnější podívané, než když se národ hlásí k svému obdarovateli již za živa a když mu již za živa dává, co mu náleží: lásku, úctu a last not least i bernou minci, neboť žijeme ve zlých časech a vděčnost se projevuje dnes nejpřesvědčivěji balíčky bankovek. (Neprojevovale se ostatně ani jindy jinak.)

Jiráskova životní kořist jest tedy největší, rozuměj, nejhlučnější a nejuspěšnější ze všech kořistí spisovatelů českých, kolikkoli jich kdy žilo a žije. Takový úspěch jest vždycky důkazem, že se nehodnotí dílo samo o sobě jako útvar básnický nebo umělecký: dílo se stalo zatím symbolem a jednotitelem i ukazovatelem politickým nebo sociálním. Potká-li taková pocta básníka ještě za živa, zastihne-li ještě jeho životný sklon, znamená to, že dílo jeho spadá vjedno s určitou uzavřenou dobou ve vývoji celku národního. S dílem jeho se uzavírá i určitá kapitola národních dějin. Neboť: neračme se klamati. — Svět stojí, říkej kdo chceš co chceš, na spravedlnosti. Jenže spravedlivost jest cosi po čertech střízlivého a skoupého. Spravedlnost nerada dává na úvěr; platí vždycky jen to, co vidí před sebou jako hmatnou skutečnost. — Lidem, kteří sejí pro budoucnost, nedostává se nikdy takových oslav: je pochybné, vzejde-li žeň z jejich setby. Pro ty, jak známo, bývá jen kamení, a v Čechách nadto velmi často i bláto, což jest již specialita této drahé vlasti jako pardubický perník nebo karlovarské oplatky. Ale také vice versa: co zaplatila přítomnost, neplatí již budoucnost; budoucnost platívá jen to, co přítomnost zůstala dlužna...

Není pochyby, že dílo Jiráskovo uzavírá celou epochu národního života — odtud slavnostnost třesku, s nímž se zavírá brána za ním. Tuto epochu možno označiti jako období *užitě historie*. Z nároků a práv minulosti se posilovala přítomnost ve svém boji za státní nezávislost. Poznávání minulosti nebylo cílem sobě samému, nemělo účelem lepší *vědění*; bylo ostnem a vzpruhou *jednání*: situace, která se věru v životě národů nevyskytá často, není ani radno, ani žádoucí, aby se vyskytala často. Neboť přináší s sebou veliké nebezpečí, nebezpečí romantické antikvovanosti. U nás dosáhla svého účelu a vyžila se nebo vyžije se co nejdříve zcela patrně. Žítí se musí nyní jinak, psátí se musí jinak nyní, kdy svéprávný národ vstupuje na kolbiště světové. Přestáváme býti národem, který vzpomíná; stáváme se národem, který tvoří a *musí* tvořiti: tvořiti *nové formy* z naléhavého imperativu doby. Jinak veta po nás! Čest a vděk tomu, co dožilo;

lásku a pozornost tomu, co chce žít a tvořit! Dílo Jiráskovo, hledíš-li na ně i literárně historicky, uzavírá starý kruh, a neotvírá nového. Stačí jen položit si otázku, na koho z mladších spisovatelů a umělců slovesných Jirásek působil, aby se to zjistilo zcela jasně. Nenalezneš mezi význačnými nebo i jen příznačnými spisovateli dnešní doby nikoho, jehož tvorba nesla by stopy Jiráskovy. Není to ani Svoboda, ani Sezima; ani Čapek-Chod, ani Karel Čapek; ani Mrštík, ani Theer; ani Benešová, ani Tilschová.

Jest škoda, že *literární historie a kritika* se zúčastnila oslav Jiráskových dosti hubeně a že úkol svůj pochopila ne dosti věcně, jinak by byla musila právě na tyto a podobné otázky odpovědět. Vyšel sice tlustý 500stránkový sborník literární na oslavu sedmdesátin Jiráskových redakcí Hýskovou, ale literární kritika a literární historie se tu dostaly ke slovu zcela výjimečně a méně než neúplně. Řada velmi učených pánů, většinou historiků z profese, rozebrala si tu dílo Jiráskovo podle látkové příslušnosti, a vykládá nám jeden z nich o Jiráskovi a husitství, druhý o Jiráskovi a době poděbradské, třetí o Jiráskovi a době pobělohorské; to jest: vyšetřují, jak se mají historické předlohy a vzory Jiráskovy k básnickým postavám ztělesněným v té oné skupině jeho románů, a jsou vesměs velmi spokojeni, konstatují-li, že v Jiráskově románu jest tomu tak nebo bezmála tak, jak tomu bylo v minulosti. Jenže, odpusťte, pánové, jest tu jakési těžké nedorozumění. Starého čerta mně záleží na tom, jaká byla na příklad Francesca da Rimini v dějinách; jediné důležité jest pro mne, jaká jest v *básní* Dantově: jak intenzivně tam žije, do jakých hlubin lidství mne vede, jak bolestnou a vášnivou sympatií lidskou mne vzrušuje! Jest něco zcela jiného historická empirie, a něco zcela jiného básnické ztělesnění a zeskutečnění historického modelu!

Konstatuje-li většina pisatelů tohoto sborníku, že se držel Jirásek pravidelně velmi věrně dějinné empirie, jak se jí dohledal a dobádal v pramenech historických, dobrá, má to jakousi cenu literárně vědnou jako příspěvek ke způsobu jeho tvorby lite-

rární, ale cenu až podružnou, druhotnou. *Prvotně* jest zodpovědění jiné otázky: po intenzitě básnického života jeho postav a životních osudů jejich. Jak vroucně a mocně žijí figury Jiráskovy? Jakou zákonnou logikou vytvářejí si ze svých charakterů své osudy životní? Jakou typisující silou jsou nadány?

Neboť konec konců jest lhostejno, nalezl-li autor zárodek své postavy v minulosti nebo v přítomnosti, setkal-li se se svým modelem na dlažbě ulice velkoměstské nebo v prachu archivu musejního, doplnil-li si své vědomosti o něm zprávami svých známých nebo svou bystrostí pozorovatelskou: *zcelili* musí jej konec konců v *samostatnou postavu*, žijící svým svéprávným a svébytným životem, *ve výhni své obraznosti*, její žhavou, jednotící logikou, ve chvíli, kdy jej vrhá na papír... Bez toho není tvorby umělecké! Co nepřešlo přes tento osudný práh, není dílo básnické, jest jen slepenec a sklíženec papírový a ostřížkový...

Myslím, že se autor kroniky U nás nemusí obávat těchto otázek, ale položeny býti musí, a musí býti na ně odpověděno. Neklásti jich jest pravá a jediná urážka jeho. Před historiky musí se dostat ke slovu estetik nebo literární kritik, který by zodpověděl, kolik nových a jak hlubokých vrstev lidství vyslovil Jirásek ve svém díle básnickém. Oč vroucněji a hlouběji viděl než jeho předchůdci nebo vrstevníci?

A s ním ruku v ruce musí jíti literární historik, který nám vyloží souvislost díla Jiráskova se staršími útvary toho druhu; který je vepne a včlení v širší strukturu dějinné souvislosti: popíše a utřídí je. Není pochyby, že pečlivé studium způsobu, jakým Jirásek pojímá své děje, komponuje své postavy, vkládá je do prostředí i krajiny, ukáže, že jest pokračovatel a dovršitel české tradice románu Waltera Scotta. Po čem toužil Palacký a co se snažili s větším menším nezdarem uskutečniti Klicpera, Tyl, Jan z Hvězdy, Chocholoušek, Svátek a Beneš Třebízský, to nám dal Jirásek: českou obdobu Waltera Scotta. Není to málo. Třeba si uvědomiti, že jako velikého tvůrce nectil skotského historického romanciéra nikdo menší než Balzac a že Scottův detailní způsob viděti a vyvolávati běžný život minu-

228 lých dob měl přímý vliv v realisticky popisnou a detailně výčtovou metodu zakladatele moderního realistického románu francouzského. I v díle Jiráskově, které se zdá myslím nepoučeným národní po výtce, kvintesencí češství, doháněli jsme vpravdě Evropu, ovšem s opožděním několika desetiletí — právě jako ve všem ostatním. *Avšak nyní by byl konečně jednou čas držeti s ní stejný krok.* Tento filosofický smysl jubilea Jiráskova mohla a měla nám vyjmouti z kritického rozboru a historického utřídění jeho díla literární kritika a literární historie. Byla by se pak ukázala skutečně životnou silou v národním ústrojí a zasloužila si vděku nejen našeho, nýbrž i budoucnosti, vděku, který jí takto unikne. Stále ještě se pokládá u nás za vědu spíše vykramařování mrtvé učenosti než umění správně položití a rozřešiti naléhavý životný problém a pomoci tak vývoji v jeho tísni o krůček kupředu...

S troškou do mlýna — čili ještě něco o kritice

229

Přemilá se, zase jednou, otázka kritiky u nás; a zjišťuje se, že jest jí málo, a hodní — ach, příliš hodní — lidé a kulturní snaživci se svrašťelým čelem a nasupeným obočím jiskří očkami pod skřipci nebo zlatými či koštěnými brýlemi a vyslovují tvrdá, neúprosná přání, aby jí bylo víc (ovšemže: pro ty druhé, a ne pro ně). A jiní litují, že není dosti přísná a rvavá, a slibují si, že bude, musí býti přísnější, ač máme-li to někam přivést (ovšemže zase: na ty druhé, a ne na ně).

Vždycky, kdykoli čtu taková a podobná ušlechtilá říkání, mám nehoráznou radost: jacíže my jsme kulturně opravdoví — ach, příliš opravdoví —, kulturně snaživí a příčinliví — ach, příliš příčinliví — lidé, praví horlitéle pro právo a spravedlnost a všecku jinou dobrou při boží. A jak, kdyby šlo kulturu nebo tvorbu vydupat, my a nikdo jiný bychom ji vydupali těmi svými poctivě selskými botami s podkůvkami na podpatcích... Malér jest jen v tom, že jest sice možno v životě leccos pěkného a milého a líbezného zadupat a rozdupat, ale vydupat není možno nic než novinářský prach a tlach, což asi nastane i v tomto případě.

Již to, že se lidé dovedou přiti o to, má-li býti kritika „přísnější“ nebo „shovívavější“, mluví dobrému pozorovateli řečí příznačnou i napovídá mu, že jsme stvořili posud jediný typ kritika, *kritika kantora*, a že sub specie kantora, který dává známky, nazíráme stále ještě na kritiku. Kantor ovšem zkouší buď „přísně“ nebo „blahovlnně“, jest buď „pes“ nebo „hodný“,